

Faşizm üzərində Qələbə – 80

İkinci Dünya müharibəsi Azərbaycandan çox uzaqlarda başlamışdısa da, onun dəhşətli təsiri hər bir ailəmizdən, hər bir həmvətənimizdən yan keçmədi.

Vətənimizin 700 mindən çox övladı ön cəbhəyə yollandı. Onların təqribən yarısı ölüm-dirim savaşında qəhrəmancasına həlak oldu. 170 mindən çox soydaşımız şücaətlərinə görə orden və medallara layiq görüldü. Onların arasında dəyənəti, sədaqəti, cəsurluğu və qeyrəti ilə fərqlənən

yət qurduğu sarışın hərbcı qızları əbədlilik itirən Həliməni aldıqı ciddi qəlpə yaraları səbəbindən hərbi hospitala yollayırlar. Necə deyirlər, anası Alimə xanım “namaz üstündəymiş!”... Həkimlərin də sayı ilə həyata qaytarılan Həlimə elə müalicəxanada ikən xüsusi hissənin komendantlığından

də inamla vuruşaraq hər an qələbəmizi ümidlə gözləyirdik. Nəhayət, o günə qovuşduq!.. Amma, həmin gün üçün candan keçənlər də çox oldu... Bütün qız, gəlinlərə arzu edirəm ki, onların həyatı həmişə sakit, dinc–fırayan olsun!..”

Arxa cəbhədə

Qan-qadalı müharibənin bir də “arxa cəbhə”si var...

“Hər şey cəbhə üçün, hər şey Qələbə üçün!” devizli ellərimizdə boynu bükük

Tarix bu gün də, gələcəkdə də bilməlidir ki, İkinci Dünya müharibəsində, Böyük Vətən müharibəsində Azərbaycan Respublikasının rolu çox böyük idi. Bir daha təkrar edirəm, bizim insanların cəbhədəki mərdliyi, həmçinin Azərbaycan xalqının neft hasilatı cəbhəyə lazım olan bütün məhsulların istehsalı sahəsindəki xidmətlərinin misli, qiyməti yoxdur. Bu, böyük tarixi əhəmiyyətə malikdir.

Heydər ƏLİYEV,
Ümummilli lider

Qayınanam ön cəbhədə vuruşurdu, anam isə arxa cəbhədə çalışırdı

Odlu-alovlu müharibə illərinin hələ də soyumayan xatirələri

Azərbaycan qadınları, qızları da az deyildi. Onlar kişilərlə çiyin-çiyinə həm ön, həm arxa cəbhələrdə hər cür çətinliklərə sinə gərirdilər.

Həm qürur, həm də qəlb sızıltıları ilə qələmə aldığım bu qeydlərdə zərif, incə, həm də mətin Vətən qızlarımızdan ikisinin çətin müharibə dövrü gənclik həyatları haqqında bəzi məqamları qısaca çatdırmaq istəyirdim ərsəyə gəlib. Və bu, mənim həm hardasa bir vətəndaşlıq, həm də övlad kimi vəfa borcumdur.

Ön cəbhədə

1941-ci ilin müdhiş iyun ayı...

Bakıda orta məktəbi bitirdikdən sonra o vaxtkı V.I.Lenin adına Ali Pedaqoji İnstitutunun ədəbiyyat fakültəsinin birinci kursunu başa vuran Həlimənin 20 yaşı yenicə tamam olmuşdu... Milyonlarla cavanlarımız kimi qanlı-qadalı döyüşlərə çağırışlardan biri olduğundan ali təhsilini başlandıqca “dondurmalı” oldu. Çünki vətəndaşlıq borcu daha alicidir!

1942-ci il, iyulun 16-da ailəsindən, Vətəndən ilk dəfə ayrılaraq birbaşa ön cəbhəyə yollananlardan biri də ağ bənizli, gür siyah telli, bəstə boylu gənc Həlimə oldu. O, beş gündən sonra amansız hərbi meydanı olan Stalingrad (indiki Volqoqrad) şəhərinin 70 km məsafəsində döyüşlərə qatıldı. Bir gün Həlimə onların yerləşmiş olduqları Sovetskaya kəndində, qızlar yaşayan kazarmasının lap yaxınlığında qırıcı təyyarənin tüstülər içində burnu üstə yerə çırpıldığını şahidi olur. Böyrü üstə gevrilən təyyarənin motor tərəfindən yüksələn şiddətli alov dilləri arasından qanadlar üzərindəki qırmızı ulduz nişanəsi görünürdü. Cəsur təyyarəçi ağır hava döyüşündə dəlik-deşik olmuş təyyarəsini və özüni düşmənin əlinə keçməkdən bir həmlə ilə qurtara bilmişdi. Həlimə bir an belə düşünmədən kabinədən çətinliklə çıxmağa cəhd edən, qüvvədən düşmüş pilota yardıma atılır. Alov onun saçlarını, üz-gözlünü qarssa da qıvrıqlıq göstərərək yaralını yanan təyyarədən uzaqlaşdırır bilir. Ölümdən qurtulmuş təyyarəçi gözlərini açaraq minnətdarlığını bildirir...

Düşmənin mərdliklə sinə gərən qəhrəman şəhərin müdafiəsi hərəkətlərində verilən tapşırıqları yerinə yetirdikcə bu azərbaycanlı qızın mətinliyi döyüşdən-döyüşə özünü bürüzə verirdi. Ağır hücumlarımızın birində yaralansa da, Volqa çayının sol sahilində müalicəsindən sonra yenidən faşistləri təqib edən hərbi hissəyə dönr.

Dünya hərbi tarixinin şərəf səhifələrindən sayılan Stalingrad divarları yanında vuruşan insanların düşmənin bəd niyyətinə həm də doğma Bakımızı qoruyurdular. 1942-ci ilin 19 noyabrında qoşunlarımız şəhər ətrafında əks-hücumə keçərək, almanları 1943-cü ilin fevralına qədər mühasirədə saxlayıb və fevralın 2-də təslim olmağa vadar edir. Əlbəttə, düşmənin asanlıqla təslim olmaq fikrində deyildi, bu məqsədlə də hava hücumlarını intensivləşdirirdi.

Alman təyyarələrinin Kaləc şəhərinə hücumlarının birində düşmənin bombası hərbcı qızların olduğu qazarmaya düşür. Bu ölüm-dirim cəngində dostlaşıb ünsiy-

gözlənilməz xoş müjdə alır: Müharibədə göstərdiyi şücaətlərə, cəsurluq və mərdliyə görə Rzaeva Həlimə Miri qızı “Stalingradın müdafiəsinə görə” medalı ilə təltif olunur!

Kiçik leytenant qız anasını görmək üçün qısa müddətə doğma Bakıya eza-miyyətə gəldikdə sinəsini bəzəyən medal-la bərabər hələ də vücudunda gəzdirdiyi o müdhiş bombadan qalma qəlpələri də gətirmişdi. İllərlə onu sızıldadan axırınca qəlpələrdən qurtulmaqsa hərbi başa çatandan sonra – 1946-cı ildə paytaxtımızdakı Semaşko adına xəstəxanada, nəhayət ki, mümkün olur.

Amma əmin-amanlıq, sülh və həyat naminə yad torpaqlarda mərdlik göstərərək əbədiyyətə qovuşan minlərlə övladlarımızdan olan bir qardaşının həlak olması ömrü boyu bacı ürəyinə vurulan sağalmaz yara oldu. Həlimənin bütün yaralarının ən yaxşı məlhəmi isə digər qardaşı Seyidnağının qalib qazılar kimi cəbhədən dönmüşü oldu.

...1945-ci ildə Partiya Tarixi İnstitutu tərəfindən nəşr edilən “Azərbaycanın şanlı oğulları” adlı üçcildliyin 3-cü kitabında “Medallı qız Həlimə Rzaeva” başlıqlı bir məqalə yer alıb. Yazının müəllifi gənc qələm sahibi, sonrakı illərdə Həlimə xanımın taleyini bağlayan, sonradan isə tənqidçi-alim, geniş və dərin bilikli professor kimi məşhurlaşan Əkbər Ağayev olub.

Qələbənin 40 illiyi münasibətilə radionun “Gənclik” redaksiyasına verdiyi müsahibədə uşaqlıq və ilk gənclik illərinin nə qədər şirin və fərəhli keçdiyindən söz açan Həlimə xanım müharibənin silinməz izlər qoymuş acı təəssürlərindən, əsgərlərə tibbi yardım göstərməklə yanaşı, öz

Asiya Ələkbərova

öhdələrinə düşən xüsusi tapşırıqları yerinə yetirmələrindən danışarkən deyir ki, həyatının o keçməkeşli illərini, günlərini xatırlamaq onları yenidən yaşamaq kimi ağır və çətinidir. Döyüşçülərimizin, xüsusən də Azərbaycan qızlarının qəhrəmanlıqlarından iftixar hissi ilə bəhs edən Həlimə xanım deyir: “Hünərlə, cəsarətlə, əsasən

Soldan sağa: Həlimə xanım və Asiya xanım

qalanlar: neçə-neçə itkilər yaşamış, qıtlıqlara qatılmış ahlı insanlar; ata və böyük qardaşlarının yoxluğunda onları əvəz etməyə fədakarlıq göstərən, birdən-birə böyüyən azyaşlı yeniyetmələr; sovet hakimiyyətinin var-yoxdan etdiyi böyük oğlunu itirmiş, ümidi sonbeşiyi olan övladının ali təhsillə geri döndüşünü bayram edib, gəlin gətirəcəyinə ümidli ananın əllərindən

çıxıb uzaq diyarlardakı hərbə göndərilən övlad yolu gözləyən əzəmət nümunəsi qadınlar; ata həsrətli məsum övladları hər mərhumiyyətlə sinə gərərək ovundurmağı bacaran dayanatlı gənc gəlinlər; gözləri gecə-gündüz uzunluğu illərlə ölçülən yollar-

killi insanlar – saysız-hesabsız dərdlərə duriş gətirib, qalib olanlar hər cür çətinlikləri adlamağa çalışırdılar.

... Acı müharibə elanı verildə Peterburqda ali təhsil almış Babakişi müəllimin ilk övladı Asiya 7-ci sinfi bitirmişdi. Lələ yanaqlı, uzun qoşa xurmayı hörüklü 16 yaşlı bu göyçək qız Salyan Pedaqoji Texnikumunda iki illik təhsildən sonra 1942-ci ildə ibtidai sinif müəllimi kimi həvəslə əmək fəaliyyətinə başlayır. Amma, o vaxtkı Puşkin, indiki Biləsuvar rayonunun Xırməndəli orta məktəbinin müdiri vəzifəsində can-başla çalışan atasının Peterburq mühitinin səhəhətində yaratdığı fəsadların təsirindən gözlənilmədən qısa müddətdə dünyasını dəyişməsi ailəni sarıdır. Son illərə qədər də camaat o məktəbi “Babakişi müəllimin məktəbi” olaraq nişan verirdi... Axı Babakişi müəllim özü bir-bir evlərə gedərək, məktəbə göndərməyib yük arxasında gizlədilmiş (!) qız övladlarını təhsilə cəlb edərdi. Həmin o balaca qızlar arasında sonradan el-obasına şöhrət gətirmiş, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülmüş kolxoz sədri Qızqayıt Həsənova və neçə-neçə tanınmış ziyalı xanımlarımız ərsəyə gəlib.

Faşistlər 1942-ci ilin iyulunda əsas diqqəti Cənuba, Qafqaza yönəltmişdilər. “Edelveys” adlı işğal əməliyyatı ilə Bakını olursaq-olsun, ələ keçirmək, torpaqlarımızla bərabər neftimizə də sahiblənməyə iştahlanmışdılar. O dar zamanlarda cəbhəyə getmiş kişiləri onların ana-bacıları, həyat yoldaşları, yeniyetmələr, təqaüdçülər belə əvəz edirdilər. Qadınlarımız heç bir işdən qorxmur, cəbhədən gələn hər xoş xəbəərə əmək cəbhəsindəki yeni uğurlarla qarşılıq verirdilər.

Asiya da atasının yolunu davam etdirərək körpə fidanlarımıza yazıb-oxumağı həvəslə aşılayır, balaca övladlara biliklər gedən yollarda söylə cığırılar açırdı. Bu uşaqlar arasında özündən kiçik bacısı Təyyibə və ailələrinin sonbeşiyi, qardaşı Vəlif də vardı...

Əlində elm məşəli tutanlar bütün za-

manlarda cəng meydanlarından kənar tutulan bayraqlar sayılıblar! Belə ki, “elm fədailəri müqəddəs müharibədə döyüşən döyüşçü misləndir,” – buyurub Həzrəti Əli əleyhəssalam.

Yeniyyətə yaşlı Asiya müəllimə təkcə biliklər vermirdi. O, öz zərif çiyinlərinə həm də odlu-alovlu müharibəyə gedib uzaq diyarlardan əbədiyyətə qovuşanlarımızın ard-arda qorxunc “qara kağız”ları gələn o dövrlərdə, gözləri yol çəkən balacaların körpə qəlbələri ələ alıb ovundura bilmək, onlarda gələcəyə mütləq ümid çırağını da yandırmaq missiyasını götürmüşdü.

Gecələr, gündüzləri sarasər uzanan 5 il soyuq-sazağı bitməz kimi görünən 5 qış, bir də acıları, itkiləri tükənmək bilməyən 5 uzun yay, balacalarımızın uşaqlıqlarını, yeniyetmələrimizin gəncliklərini, cavanlarımızın ömürlərini, yaşlılarımızın səbrini alıb apardı... Sevincin solub-sönükləndiyi o illərdə gələcək soraqlı nur, ümidləri sönmüş ürəklərdə bir qığılcım, hərarət yaranan bir arxa-dayaq ola bilmək nəşib oldu fitrətdən xoş xasiyyətli, gözəl təbiətli, səbrli və yüksək tərbiyəli Asiya müəllimə.

... Asiyanın ala gözləri isə 1939-cu ildən Bakıda ali təhsil alıb qayıdacaq uşaklığının yolundaydı. Amma, necə deyirlər, “sən saydığını say...”

İnstitutu başa vuran kimi Sultanı Orta Asiya respublikalarından birinə bir illik komandir kurslarına göndərilir. Elə oradan da hərbcı kimi İrana ezam olunur. 1941-ci ildə ölkəmizdə müharibə elan olunanda ailəsi, yaxınları ilə görüşüb-vidaləşmə izni ilə ancaq bir neçə günlük vətəndə olur və anasını bacısının ailəsinə əmanət edərək bir zabit kimi səfərbərliyə qatılır. Onun uzaq döyüş mövqə ünvanlı məktubları Asiyəyə təsəlli olurdu. Bir dəfə isə... Sultanın “qara kağız”ı xəbər ilə ağır zərbə də almışlar. Amma, yanlışlıq olduğu bilinəndə ürəklər xeyli toxdadı.

Qələbəmizlə sona yetən müharibədən döyənlərimiz vardısı da, Asiyanın nişan-lısı hələ Karpət dağlarında davam edən şiddətli döyüşlərdə hərbi birləşmələrimizin tərkibində düşmənlərlə vuruşurdu. Heç vaxt, heç nədən narazılıq edib gileyənmək bilməyən dözümlü, mərd Sultan həmin o döyüşləri xatırlayanda, bunu da əlavə edərdi: “... Çox ağır idi, artıq qələbə əldə olunduğu halda, sülh bağlanmış olduğu bir zamanda faşistlər ölmək istəmirdilər...”. Yeddi həsrətli ildən sonra el-obasına, vətəninə, intizarda qalanlarına – anasına, bacılarına, Asiyəsinə qovuşan, igidlik, şücaət, cəsurluq nişanəsi olan Sultanın kapitan geyiminin sinəsinə orden və medallar bəzəyirdi. Bədənindəki çox ağır cərahiyyə əməliyyatlarının izi ölümdən dönüşlərinin ömürlük nişanələrindən idi...

Müharibə dövrünə düşən beş illik uğurlu müəllimlik fəaliyyətinə görə 21 yaşlı Babayeva Asiya Babakişi qızı “Arxa cəbhədəki igidliyə görə” medalı ilə təltif edilərək, öz vətəninə medal qazandıran qızlarımızdan biri idi. Sultanla ailə qurandan sonra təhsilini davam etdirmək üçün 1946-cı ildə Bakı Ali Pedaqoji İnstitutun ədəbiyyat fakültəsinə daxil olur. Bu “igidlər” ailəsi dörd övlad sahibi olur.

P.S. Sonda onu deyim ki, müharibənin sort üzü ilə göz-gözə gəlib sərtləşməyən, zərif vücudları ilə çətinliklərə sinə gərən mətinləşən ön cəbhə qəhrəmanı – Həlimə xanım mənim fədakar qayınanam, arxa cəbhə qəhrəmanım Asiya xanım isə məni dünyaya gətirən anamdır!.. Nə xoş ki, qızlarının da əziz, unudulmaz gözəl qəlbli, mehriban nəvələridirlər. İlk övladım – Həlimə də nəvəsinin adını qıvrarla daşıyır.

Alma SULTANQIZI

